

Her, langt til havs utenfor Nordland, holdes en eldgammel tradisjon i hevd. Det har dronning Sonja glede av hver natt.

Dyneløft i havgapet

Fjærsanking: Hildegunn Nordum beveger seg inn mot ærfuglen, der den ligger på reiret. - Det er fascinerende at en fugl som er vill blir tam, og så vill igjen, sier hun. Ærfuglbestanden har tatt seg opp etter at området fikk verdensarvstatus og det på ny ble satset på næring på øya.

- **Ta det med ro**, jeg skal bare hente litt dun. Uff ja, nå ble jeg nærgående.

Hildegunn Nordum (55) ligger på kne i halvmørket bare noen centimeter fra en rugende ærfugl. Hun snakker med dempet stemme inne i det lille huset som er bygget nettopp for at fuglene skal komme hit og ruge. Ærfuglen følger henne med blikket, men leer ikke på seg.

- De eldste fuglene vet at vi vil dem godt. At vi bare skal hente dun. Det er de yngste som blir mest stresset. Men de lærer jo, sier Hildegunns bror Mathias Mathisen (63).

Tre mil ut i havet, nordvest for øya Vega i Nordland, ligger øygruppa Lånan. Ærfuglens rike. Opphavet til

edderdunskyner, noe av det mest eksklusive du kan bre over deg om natta. 40 000 kroner må du ut med, om du vil sove i en ekte Lånandyne. Da får du også en dyne god nok for de kongelige. Både kong Harald og dronning Sonja fikk enhver i gave fra de sørlige Helgelandskommunene da de fylte 70.

- Da vi traff dronningen på Villmarksmessa for en tid siden, spurte vi om dynene var i bruk. «Hver eneste natt», svarte hun.

Hildegunn smiler.

Hvert år, i midten av april, reiser hun og broren Mathias sammen med 15 andre fuglevoktere ut hit. I de neste fire månedene skal det meste dreie seg om ærfuglen, eller ea, som den heter her ute. Slik den har gjort for befolk-

ningen på Vegaøyene i mange hundre år. Siden 1600-tallet har befolkningen tatt vare på ærfuglen, og fått dun tilbake.

- Det første vi går i gang med, er å rense husene og e-banene, sier Hildegunn.

E-banen er et hus der det bor flere ærfugl sammen. Fuglene kan også bo i eneboliger, gjerne steinhus laget av det en finner i fjæra. Det viktigste er at taket er tett, så ikke egg og dun blir vått.

- **Vi må grave ut** gammel tang fra i fjor. Det er tungt arbeid. Vi går ned flere kilo mens vi holder på med dette, ler Hildegunn.

- Når alle husene er rene, er det tid for å samle ny tang. ►

Pirk: Dunrensing er en omstendelig prosess og foregår for hånd. Erna Øvergård finrenser dun på dunharpen - en ramme tredd med tråder av fiskesnøre. Av ett reir blir det omtrent 16 gram ferdigrenset dun. For å lage ei dyne, trenger man dun fra om lag 60 til 65 reir. Det tar omkring to til tre uker å rense ett kilo edderdun.

«Når jeg ser unge mødre som pakker ungene inn i plastdyner får jeg helt vondt.» **Erna Øvergård**

► Tang gir mindre skitt i dunet enn gress. Tangen tørkes før vi «rer opp» for ea. De er kresne og tar ikke til takke med hva som helst, sier Erna Øvergård (68).

Rundt 1. mai kommer den første ea og e-kaillen (hannfuglen) spankulerende for å lete etter husvære. Da må alt være klart, og da er det viktig at det er ro på Lånan.

- Fuglene styrer alt jeg gjør her ute. I den perioden kan jeg ikke snekre og ikke male, og ikke kan jeg snakke høyt. Iblant kan vi ikke gå på do engang. Da må vi ha potte på loftet, humrer Hildegunn.

Hun husker bestemoren som alltid gikk rundt med hendene fulle av dun, som hun rensket. Det var som oftest kvinnene som hadde hovedansvaret for dunsanking. Ærfugl ble holdt som husdyr og sett på som hellige. Barna som vokste opp på Lånan har hatt sin egen edderdunskyne, som gjerne gikk i arv. Å sove i noe annet var nærmest utenkelig.

- Når jeg ser unge mødre som pakker ungene inn i plastdyner får jeg helt vondt. De må jo fryse, de stakkars ungene! utbryter Erna Øvergård, mens naboene ler. Erna reiser fra Oslo for å være fuglevokter på barndomsplassen i sommerhalvåret.

Rundt århundreskiftet var det trolig mer enn 10 000 reir på Vegaøyene, og rundt 100 familier drev virksomhet i 17 små dunvær.

Da strømmen kom til Lånan i 1965, bodde det rundt 40 mennesker der, men på 70-tallet ble dører låst for godt og vinduer skalket igjen på øyene. Godt hjulpet av myndighetene som ga støtte til nyetableringer mer sentralt.

- De ville ikke ha folk her ute, sier Mathias.

I 1980 flyttet den siste familien fra Lånan. Da ble også strømmen kuttet. Men de som hadde bodd der fortsatte å ta vare på ærfuglen etter beste evne, og sanket dun på hobbybasis.

Å være fuglevokter har ikke alltid vært noe man snakket høyt om. Lånan-beboerne har fått merke at de øyværingene, eller «øyert», en betegnelse som gjerne ble brukt nedsettende om folk fra øyene på nordlandskysten.

- Mange syntes det var litt tulle, det vi drev på med. Vi har nok gått litt med lua i hånda, sier Mathias.

Men i 2004 skjedde det noe. På Unesco-kongressen i Beijing ble Vega-øyene tatt opp på den eksklusive verdensarvlista i selskap med Den kinesiske mur og pyramidene i Egypt.

«Den nå unike ærfugldriften har vært en sentral næringsvei drevet av kvinner. Derfor er innskrivingen i verdensarvlista også å regne som en hyllest til deres innsats», heter det blant annet i begrunnelsen.

Det manglet ikke på skepsis. Men på Hvaler i Østfold ble Hildegunn liggende søvnløs om nettene. Hun hadde sett en ny mulighet for barndomsøya som egg- og dunvær.

I 2006 ble hun og Erna Øvergård spurt om de kunne representere Vega Verdensarv på Riksantikvarens stand

på Villmarksmessen. Og der oppdaget de at det var stor interesse for arbeidet som fuglevoktere. Folk ble fascinert av samspillet mellom ærfuglene og menneskene som passer på dem.

Kunne det gå an å gjenreise og kanskje leve av den eldgamle tradisjonen på Lånan?

Høsten 2006 møttes representanter fra Vega kommune, Innovasjon Norge, Nordland fylkeskommune og Riksantikvaren en rekke ganger på Lånan for å se på utsikter til næring. Verdensarvstatusen ga nye muligheter for støtte til drifta. Blant annet trengtes ny kai og gangbaner, som var tatt av storfloa etter at menneskene flyttet ut.

Hjemme på kjøkkenet hos Erna Øvergård ble det så vedtatt bevilgninger til oppstart, blant annet gjennom Verdiskapingsprosjektet i Nordland, et prøveprosjekt initiert av Riksantikvaren og Nordland fylkeskommune. Og i februar 2007 ble «Utværet Lånan» stiftet av fem husstander på øya.

Fuglevokterne får lønn i to måneder fra Stiftelsen Vega Verdensarv. Lønna er på rundt 40 000 for hver husstand som driver som fuglevokter. På den måten kan vokterne kan ta fri fra jobb for å bo og arbeide på Lånan i sommerhalvåret. Dette gjør at ærfuglene blir godt ivaretatt, og det bidrar til økning av ærfuglbestanden. Hildegunn er den eneste som har sagt opp sin gamle jobb for å drive med ærfugldriften på heltid.

Hun titter inn til en ny fugl.

Ærfuglen plukker av seg dun fra brystet som den brer til i reiret for å varme og skjule eggene. Når hun ligger på reiret er hun nærmest tam. Hun forstår at menneskene passer på. Folket på øya vokter fuglen mot farer som mink, oter, ørn og ravn.

Når eggene er klekket tar hun ungene med seg ned til vannet, dunsankingene kan begynne, og så begynner det tidkrevende arbeidet med å rense dunet.

Verdensarvstatusen har gitt folket på Vegaøyene et løft både holdningsmessig og økonomisk. Utværet Lånan har siden 2007 mottatt til sammen rundt 1,8 millioner kroner i tilskudd til drifta. Den er også videreutviklet med blant annet dunvotter og babydyner. Til høsten kommer ei barnebok om E-ungen Eli fra Lånan.

Men det å lage en edderdunskyne er så krevende og tungt arbeid, at prisen og støtten til tross, det er idealismen som er den største drivkraften for fuglevokterne.

Satsingen på turisme har de foreløpig vært nødt til å begrense, siden det ikke er rutebåt til øya. Nå håper de at myndighetene vil bidra med midler slik at de kan fortsette og utvikle sitt arbeid i tiden framover.

- Jeg tror ikke ærfugldriften har noen framtid uten at vi driver næring, sier Hildegunn Nordum.

- Det er viktig at neste generasjon kan få oppleve det fantastiske som naturen og ærfuglen gir til oss mennesker når vi spiller på lag. ●

magasinet@dagbladet.no

Verdifullt: Dynene fra Lånan er verdt sin vekt i gull og vel så det. Hver dyne koster rundt 40 000 kroner.

Ærfugldun

● De lette fjonene fra ærfugl-hunnens bryst har små mothaker som gjør at dunet holdes sammen.

● Dunet er rensket for hånd. På den måten får dunet ikke så hard medfart, og det beholder den naturlige spensten. Det tar omkring to til tre uker å rense ett kilo edderdun.

● Ei dyne kan vare i flere generasjoner. Utværet Lånan lager også votter av edderdun.

● Av ett reir blir det omtrent 16 gram ferdigrensket dun. For å lage ei dyne, trenger man ferdigrensket dun fra rundt 60 til 65 reir.

● Dun og fjær ble brukt som betalingsmiddel allerede på 800-tallet og kildemateriale fra 1700-tallet viser at halvannen kilo dun omtrent var like mye verdt som ei ku.

● Beregninger rundt år 1900 tyder på en årsproduksjon på om lag 1000 kilo rensket dun, det vil si dun fra om lag 60 000 ærfuglreir.

Kilde: lanan.no

Lånan

● Øyværet Lånan ligger i den nordlige delen av Vegaøyen verdensarvområde, litt under 20 km fra hovedøya Vega og 35 km fra nærmeste fastland, med storhavet i vest som nabo.

Verdensarv-opptur

- Ærfuglbestanden på Vegaøyene er tredoblet etter vedtaket i Unesco, sier Rita Johansen, Vega kommunes prosjektleder for verdensarvstatusen.

Tidligere var det om lag 400 fugl på reir her i hekkeseongen. I dag er det mellom 1200 og 1300.

- Her, som mange andre steder, har vi hatt fraflytting. Men i motsetning til lenger nord, er bygningene i liten grad blitt kjøpt opp som fritidseiendommer. Dermed er mye bevart slik det en gang var. Det er en viktig årsak til at området fikk sin status. Gjennom vedtaket er det bevilget midler, slik at store deler er satt i stand igjen, forteller Johansen.

Også antall turister har steget på Vegaøyene. Mange nordmenn er lokket av TV-serien «Himmelblå» fra øya Ylvingen i utkanten av det definerte verdensarvområdet.